"यथा वर्हांसि चित्राणि बिभर्ति सुभगाग्रगः।
तथा बहुविधं राजा रूपं कुर्व्वीत धर्म्मवित्।")
ग्रन्थिपर्व्वम्। इति भरतः। (वर्हतीति। वृह वृहौ+अच्।) पत्रम्। इति शब्दरत्नावली॥
(यथा, रघुः। ६। १७।
"विलासिनो विभ्रमदन्तपत्र-
मापाण्डुरं केतकवर्हमग्र्यः।
प्रियानितम्बोचितसन्निवेशै-
र्विपाटयामास युवा नखाग्रैः।")
परीवारः। इति हेमचन्द्रः॥

वर्हणं, क्ली, (वर्हतीति। वृह वृहौ+ल्युः। वर्हयति शोभते इति। वर्ह दीप्तौ+ल्युर्वा।) पत्रम्। इति शब्दरत्नावली॥

व(ब)र्हिः, [स्], पुं, (वृंहति वर्हते इति। वृहि वृहौ+"वृंहेर्नलोपश्च।" उणा० २।११०। इति इसिः नलोपश्च।) अग्निः। इति मेदिनी। से, ६६। दीप्तिः। इत्युणादिकोषः॥ यज्ञः। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, ऋग्वेदे। ७। ७५। ८।
"नृणो गोमद्गौरवर्हि रत्न-
सुधो अश्वावत् पुरुभोजो अक्षे।
माभी वर्हिः पुरुषता निदेक-
र्यूयं पातस्वस्तिभिः सदा नः॥"
"गोऽस्मार्कं वर्हिर्यज्ञम्।" इति तद्भाष्ये सायणः।) चित्रकम्। इत्यमरः॥ (वृहद्राजस्य पुत्रः। यथा, भागवते। ९। १२। १३।
"वृहद्राजस्तु तस्यापि वर्हिस्तस्मात् कृतञ्जयः॥")

व(ब)र्हिः [स्], पुं, क्ली, (वृंहति वर्हते इति। वृहि वृहौ+"वृंहेर्नलोपश्च।" उणा० २।११०। इति इसिः नलोपश्च।) कुशः। इति मेदिनी। से, ६३। (यथा, कुमारे। ९। ६१।
"अवचितबलिपुष्पा वेदिबर्हिर्भिरग्नेः
नियमविधिजलार्द्रा वर्हिषाञ्चोपनेत्री॥")

वर्हिः [स्] क्ली, (वृंहतीति। वृहि वृहौ+इसिः नलोपश्च।) ग्रन्थिपर्व्वम्। इति शब्दरत्नावली॥

वर्हिःपुष्पं, क्ली, (वर्हिर्दीप्तिस्तद्युक्तं पुष्पमस्य।) ग्रन्थिपर्व्वम्। इत्यमरटीकायां भरतः॥

वर्हिःशुक्रा [न्], पुं, (वर्हिषा कुशेन वर्हिषि यज्ञे वा शुक्रं तेजो यस्य।) अग्निः। इत्यमरः॥१।१।५७॥

वर्हिष्ठं, क्ली, (वर्हिरिव तिष्ठतीति। स्था+कः।) वर्हिष्ठम्। ह्रीवेरम्। इत्यमरभरतौ॥

वर्हिःकुसुमं, क्ली, (वर्हि वर्हयुक्तं कुसुमं यस्य।) ग्रन्थिपर्व्वम्। इति शब्दचन्द्रिका॥

व(ब)र्हिणः, पुं, (वर्हमस्त्यस्येति। वर्ह+"वर्ण-वर्हाभ्यामिनच्।" इति इनच्। यद्वा "बहुल-मन्यत्रापि।" उणा० २।४९। इत्यत्र वर्ह बल ह प्राधान्ये। वर्हिणो मयूरः। इत्युज्ज्वलदत्तोक्त्या इनच्।) मयूरः। इत्यमरः। २। ५। ३०। (यथा, मनौ। १२। ६५।
"कुक्कुन्दरः शुनान् गन्धान् पत्रशाकन्तु वर्हिणः।
श्वावित् कृतान्नं पिण्डमन्नतान्नन्तु शल्लकः॥"
क्ली। तगरम्। तत्पर्य्यायो यथा,—
"कालानुसार्य्यं तगरं कुटिलं मधुरं मतम्।
अपरं पिण्डतगरं दण्डहस्ती च वर्हिणम्॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥)

वर्हिणवाहनः, पुं, (वर्हिणो मयूरो वाहनं यस्य।) कार्त्तिकेयः। इति हलायुधः॥

वर्हिध्वजा, स्त्री, (वर्ही ध्वजो वाहनं यस्याः।) चण्डी। इति त्रिकाण्डशेषः॥

वर्हिःपुष्पं, क्ली, (वर्हि वर्हशालि पुष्पं यस्य।) ग्रन्थिपर्व्वम्। इत्यमरः। २। ४। १३०॥

वर्हिर्ज्योतिः, [स्] पुं, (वर्हिषि यज्ञे ज्योतिरस्य।) वह्निः। इति हेमचन्द्रः। ४। १६४।

वर्हिर्मुखः, पुं, (वर्हिरग्निर्मुखं यस्य।) देवता। इत्यमरः। १। १। ६॥

वर्हिषदः, [द्] पुं, (वर्हिषि अग्नौ कुशासने वा सीदन्ति ये ते। वर्हिस्+सद्+क्विप्। पृषोदरादित्वात् साधुः।) पितृगणविशेषः। यथा,
"अग्निष्वात्तश्च यज्वानः पितरो ब्रह्मजः सुताः।
अग्निष्वात्ता वर्हिषदो द्विधा तेषां व्यवस्थितिः॥"
इति कौर्म्मे १२ अध्यायः॥
अपि च।
"अग्नयस्तं ततः कृत्वा सर्व्वं जातु च भूतले।
अग्निष्वात्तांस्तथा सौम्यान् हविष्मन्तस्तथोष्मपान्॥
सुकालिनो वर्हिषद आज्यपांस्तर्पयेत्ततः।
तर्पयेच्च पितॄन् भक्त्या सतिलोदकचन्दनैः॥
दर्भपाणिस्तु विधिना हस्ताभ्यां तर्पयेत्ततः॥"
अत्र केचित् पितृधर्म्मातिदेशात् दिव्यपितॄणामपि अञ्जलित्रयदानम्। तदसत्।
"कव्यवाहं नलं सौम्यं यममर्य्यमणं तथा।
अग्निष्वात्तान् सोमपांश्च वर्हिषदः सकृत् सकृत्॥"
इति छन्दोगपरिशिष्टेन विशिष्टैकाञ्जलिविधानात्। इत्याह्निकतत्त्वम्॥ (एषुवंशजस्य हविर्द्धानेः पुत्रः। यथा, भागवते। ४।२४।८—९।
"हविर्द्धानाद्धाविर्द्धानिर्बिर्दूराद्यत षट्सुतान्।
वर्हिषदं पयं शुक्लं शुक्लं सत्यं जितव्रतम्॥
वर्हिषत्सु महाभागो हविर्द्धानिः प्रजापतिः।
क्रियाकाण्डेषु निष्णातो योगेषु च कुरूद्वह॥"
वर्हिषि यज्ञे सीदतीति। यज्ञस्थे, त्रि। यथा, ऋग्वेदे। २। ३। ३।
"स आ वह मरुतां शर्धो अच्युत-
मिन्द्रं नरो वर्हिषदं यजध्वम्॥")

वर्हिष्कंशः, पुं, (वर्हिर्दीप्तिरेव केशा इव यस्य।) अग्निः। इति शब्दचन्द्रिकायाः॥

वर्हिष्ठं, क्ली, (वर्हिषि तिष्ठतीति। स्था+कः। अम्भ्यमिति बलम्।) ह्रीवेरम्। इत्यमरः॥ (यथा, सुश्रुते उत्तरतन्त्रे ११ अध्यायः।
"खेदं विदध्यादथवाशुकेषं
वर्हिष्ठशुण्ठीसुरकाष्ठकुष्ठैः॥"
त्रि, वृहत्तमः। इति सायणः। यथा, ऋग्वेदे। ३। १३। १।
"प्रयो देवायाग्नये वर्हिष्ठमर्चासे॥")

व(ब)र्ही, [न्] पुं, (वर्हमस्यास्तीति। वर्ह+इनिः।) मयूरः। इत्यमरः॥ (यथा, ऋतुसंहारे। २। ६।
"सदा मनोज्ञामुदनादसोत्सुकं
विभाति विस्तीर्णकलापशोभितम्।
सविभ्रमालिङ्गनचुम्बनाकुलं
प्रवृत्तनृत्यं कुलमद्य वर्हिणाम्॥"
प्राग्भागर्भसम्भूतः कश्यपपुत्रविशेषः। यथा, महाभारते। १। ६५। ४७।
"सिद्धः पूर्णश्च वर्ही च पूर्णायुश्च महा-
यशाः॥")

वल, मि ड संवरणे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वा०-आत्म०-सक०-सेट्।) मि, वलयति वालयति। ड, वलते धनं लोकः संवृणोतीत्यर्थः। इति दुर्गादासः॥

वलभिः, } स्त्री, (वलभि+इदिकारादिति वा
वलभी, } ङीष्।) वड़भी। इति शब्दरत्नावली अमरटीका च॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ८७। १२।
"हर्म्यप्रासादवलभीष्वन्विष्यन् सोऽभ्रमन्निशि॥"
पुरीविशेषः। यथा, भट्टिः। २३। ३५।
"काव्यमिदं विहितं मया वलभ्यां
श्रीधरसेननरेन्द्रपालितायाम्।
कीर्त्तिरतो भवतान्नृपस्य तस्य
क्षेमकरः क्षितिपो यतः प्रजानाम्॥")

वलयः, पुं क्ली, (वलते आवृणोति हस्तादिकमिति। वल्+"वलिमलितनिभ्यः कयन्।" उणा० ४। ६६। इति कयन्।) स्वर्णादिरचितप्रकोष्ठाभरणम्। वाला इति भाषा। तत्पर्य्यायः। आवापकः २ परिहार्य्यः ३ कटकः ४। इत्यमरः॥ पारिहार्य्यः५ शंखकः६। इति शब्दरत्नावली॥ कम्बुः७ कुङ्कणम् ८। इति जटाधरः॥ (यथा, रामायणे। २। ३२। ५।
"सहेमसूत्रैर्मणिभिः केयूरैर्वलयैरपि॥"
मण्डलम्। यथा, मार्कण्डेये। २०। ४६।
"अश्रान्तः सकलं भूमेर्वलयं तुरगोत्तमः।
समर्थः क्रान्तुमर्केण तवायं प्रतिपादितः॥"
अस्त्रविशेषः। यथा, सुश्रुते शारीरस्थाने ५ अध्याये॥
"कपालरुचकतरुणवलयनलकसंज्ञानि।"
"यानिपादपार्श्वपृष्ठोदरेषु वलयानि॥"
वैद्यकोक्तास्त्रिकर्म्मविशेषः। यथा, सुश्रुते।१।१२।
"तत्र रोगाधिष्ठानभेदादस्त्रिकर्म्म चतुर्व्विधम्। तद्यथा वलयबिन्दुरेखाप्रतिसारणानीति दहनविशेषाः॥" * । वेष्टनम्। यथा, रघुः। १। ३०।
"सवेलावप्रवलयां परिखीकृतसागराम्।
अनन्यशासनामुर्व्वीं शशासैकपुरीमिव॥")

वलयः, पुं, (वलयवदाकृतिरस्त्यस्येति। अर्श आदित्वात् अच्।) अष्टादशगलरोगान्तर्गतगलरोगविशेषः। यथा,—